

Format de citation

Šebek, Jaroslav: Rezension über: Marek Šmíd, Apoštolský nuncius v Praze. Významný faktor v československo-vatikánských vztazích v letech 1920–1950, Brno: CDK – Centrum pro studium demokracie a kultury, 2015, in: Český časopis historický, 2016, 3, S. 799-803, DOI: 10.15463/rec.334779179

český
časopis
historický

copyright

Cet article peut être téléchargé et/ou imprimé à des fins privées.
Toute autre reproduction ou représentation, intégrale ou substantielle de son contenu, doit faire l'objet d'une autorisation (§§ 44a-63a UrhG / German Copyright Act).

jak autorská, tak koncepční. Je tomu tak zejména proto, že autor starší knihu v přehledu literatury své aktuální práce vůbec neuvádí. Navíc nelze stanovit míru provázanosti Literovy samostatné monografie s touto kolektivní prací, neboť v ní nebyl upřesněn podíl jednotlivých autorů na textu. Nevíme, které její texty připsat Literovi. Jeho *Cesta na výsluní* i tak vyvolává dojem, že pro ni autor převzal zmíněný široký výkladový rámec a svůj vlastní vypreparovaný výklad zahraničního směřování sovětského Ruska.

Ze čtenářského pohledu však není autorská snaha o vícenásobné využití tématu, ostatně dnes již standardní, podstatná. Čtenář má svá očekávání ke každému jednotlivému titulu, který je mu nabízen. Jakou knihu tedy autor a nakladatel předložili našemu soudu a čtenářově potřebě? Je to kniha, která má co nabídnout v druhém plánu svých účelů. Nepřináší a ani neměla ambici přinést komplexní či prohloubené vidění dějin sovětské diplomacie. Ale je smysluplná, zajímavá a přínosná v optice základního přehledu zahraniční politiky a náhledu na sovětskou diplomacii prostřednictvím středoevropského, československého a českého prizmatu. Nepřináší původní rozbor procesů velmocenského růstu, ale vychází z dříve zpracovaného schématu a přizpůsobuje jej specifickým vazbám. Přes uvedené dílčí nejistoty, i v tomto ohledu působí její podvojná koncepce logicky, přesvědčivě a – svébytně.

Vratislav Doubek

Marek ŠMÍD

***Apoštolský nuncius v Praze. Významný faktor
v československo-vatikánských vztazích v letech 1920–1950***

Brno, CDK – Centrum pro studium demokracie a kultury 2015, 543 s.,
ISBN 978-80-7325-362-2.

V poslední době výrazně stoupla česká produkce k tématu česko-vatikánských vztahů, a to i období 19. a 20. století.¹ Tento trend souvisí jak s rozšiřujícími se možnostmi stipendijních pobytů v Českém historickém ústavu v Římě, tak zejména s otevřením vatikánských archivů pro meziválečné období. Hranice nynějšího možného studia pramenů se dnes kryje s datem smrti papeže Pia XI., tedy 10. únorem 1939. To nyní v zásadě umožňuje studovat

1 Bádání v archivech se věnovala v obsáhlé míře publikace, jež vznikla pod vedením a redakcí Jaroslava Pánka. Viz Jaroslav PÁNEK a kolektiv, *Ad fontes. Český historický ústav v Římě (1994–2014) v kontextu českého bádání v Itálii a Vatikánu v 19.–21. století*, Praha – Roma 2014. Tématu zpracování moderních dějin československo-vatikánských vztahů se věnují mimo jiné z českých badatelů Pavel Helan, Jitka Jonová, Michal Pehr, Jaroslav Šebek či autor recenzované publikace Marek Šmíd. Viz Michal PEHR – Jaroslav ŠEBEK, *Československo a Svatý stolec. Od nepřátelství ke spolupráci (1918–1928)*, I. Úvodní studie, Praha 2012; Pavel HELAN – Jaroslav ŠEBEK (edd.), *Československo a Svatý stolec*, II/1. Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti (1919–1925). Výběrová edice dokumentů, Praha 2013; Jitka JONOVÁ, *Kapitoly ze života Lva Skrbenského z Hříště pohledem Svatého stolce*, Uherské Hradiště 2013; Jaroslav ŠEBEK, *Papežové 20. století*, Řitka 2014; Marek ŠMÍD – Michal PEHR – Jaroslav ŠEBEK – Pavel HELAN (edd.), *Československo a Svatý stolec*, III. Diplomatická korespondence a další dokumenty (1917–1928). Výběrová edice, Praha 2015.

fondy, které se týkají celého období existence první Československé republiky a částečně také pomnichovské republiky druhé (1938–1939). Vytvořil se tím velký prostor k tomu, aby nejen církevní politika a diplomatické vztahy, ale i jejich reflexe do dalších sfér a událostí mohly být podrobeny dalšímu výzkumu. Z toho plynou nové interpretace, které mohou přispět k překonání stereotypních pohledů na papežskou politiku a na její poměr k našim zemím.

Jeden z produktů této vlny zájmu představuje publikace historika Marka Šmída, věnovaná významu a působení apoštolského nuncia v Československu. Osobám a působení papežských vyslanců se v minulosti věnovali zejména čeští badatelé o době raného novověku.² Šmídova práce je tak vítaný protějšek k výzkumu nunciů jako aktérů papežské diplomacie v místních církvích z pohledu moderních dějin. Autor vsadil na rozsáhlý heuristický průzkum a zúročil v tomto směru i své předchozí studie, které se zabývaly danou tematikou.³ V úvodu se mimo jiné zaměřil na otázky institucionální struktury a sestavil přehled základních úřadů římské kurie a jejich vzájemné vazby, aby vysvětlil diplomatické relace z pohledu Státního sekretariátu, tak i samotnou pozici apoštolského nuncia jako papežského diplomatického zástupce. V této souvislosti připomněl také vůdčí představitele kuriálních úřadů, kteří se ve své činnosti zabývali rovněž agendou ve vztahu k Československu.

V prvních kapitolách knihy autor seznamuje čtenáře s osobami nunciů a vymezuje zároveň několik oblastí, kterým se chce věnovat s ohledem na interakci nuncia s politickou reprezentací. Zabývá se tak významem navázání diplomatických vztahů se Svatým stolcem. Vysvětluje při tom složité peripetie církevní politiky prvorepublikového Československa, úkoly, které zde nuncius vykonával, k nimž mimo jiné patřilo řešení otázek utváření nových hranic diecézí, nominačního práva pro biskupská jmenování nebo budovnictví církevní správy na Slovensku. Formování církevní identity v nově ustaveném státě se z hlediska vnějších elementů navíc utvářelo pod vlivem změněných politických podmínek, jež přinesly novou formu vztahu církve a státu.⁴

- 2 Čeští badatelé zaměřují pozornost především na edičně náročné zpřístupňování raně novověké diplomatické korespondence papežských nunciů u císařského dvora z období let 1592–1628, jemuž se věnuje Československý, resp. Český historický ústav v Římě. Nejnověji vydal evropsky významné zprávy nuncia Antonia Caetaniho Tomáš Černušák. Viz Tomáš ČERNUŠÁK (ed.), *Epistulae et acta Antonii Caetani 1607–1611*, Pars IV. September 1608–Junius 1609, Praha 2013.
- 3 Srov. např. Marek ŠMÍD, *Prezident Tomáš Garrigue Masaryk ve Vatikánských archívech v letech 1918–1929*, *Církevní dějiny* 3, č. 5, 2010, s. 39–50; TÝŽ, *Co skrývají vatikánské archívy k období první republiky let 1918–1929*, *Církevní dějiny* 4, č. 7, 2011, s. 55–62; TÝŽ, *Pohled na Jana Šrámka z papežského stolce v době první republiky*, in: Pavel Marek a kol., *Jan Šrámek a jeho doba*, Brno 2011, s. 218–228; TÝŽ, *Všeobecný strach Vatikánu ze svobodných zednářů v ČSR*, in: *Historica Olomucensia*, Sv. 40, 2011, s. 125–40; TÝŽ, *Co skrývají vatikánské archívy k období první republiky let 1929–1938*, *Církevní dějiny* 5, č. 10, 2012, s. 107–116; TÝŽ, *Marmaggiho aféra. Největší diplomatická roztržka mezi ČSR a Svatým stolcem v meziválečném období*, *Církevní dějiny* 7, č. 14, 2014, s. 40–49; TÝŽ, *Ciriachiho aféra v roce 1933. Konflikt, jenž opět brozil přerušením diplomatických styků mezi Československem a Svatým stolcem*, *Církevní dějiny* 8, č. 18, 2015, s. 26–34.
- 4 Nejnověji k tématice protikatolických animozit v české společnosti v 19. a první polovině 20. století viz Stanislav BALÍK – Lukáš FASORA – Jiří HANUŠ – Marek VLHA, *Český antiklerikalismus*, Praha 2015.

Marek Šmíd sleduje také některé významné kauzy, které zasáhly do vztahu mezi papežstvím a československým státem, mimo jiné i známou Marmaggiho aféru z roku 1925, která znamenala ochlazení vzájemných styků. Šmíd nasměroval své interpretační úsilí také k poznání kontextů aféry kolem odstoupení arcibiskupa Františka Kordače v roce 1931. Je dobře, že autor zasadil své bádání k roli apoštolského nuncia, papežské politiky a její reflexe také do vnitropolitického dění v Československu. V tomto kontextu autor zmiňuje například Pribinovy oslavy v roce 1933, které povzbudily slovenský autonomismus. Obdobně Šmíd analyzuje problematiku prezidentské volby v roce 1935, do níž Vatikán zasáhl velmi významně. Jeho představitelé pragmaticky podpořili Edvarda Beneše, který pro ně byl čitelnějším politikem, než jeho protikandidát Bohumil Němec. Stalo se tak už vzhledem k častým kontaktům, jež Beneš jako ministr zahraničí udržoval s vatikánskou diplomacií. Velmi dobře jsou v knize popsány události krizového roku 1938, resp. hodnocení mnichovské dohody z pohledu Vatikánu, přičemž autor tyto události také zasazuje do širšího mezinárodního politického kontextu.

V dalších pasážích knihy se Šmíd soustřeďuje na ingerenci nuncia do náboženských záležitostí, související s prosazením reformního proudu a se vznikem církve československé, se svatováclavskými slavnostmi v roce 1929, či celostátním katolickým sjezdem v roce 1935. V těchto částech bych očekával větší pozornost biskupským jmenováním, než je autorem zmíněna, protože právě nuncius hrál (a dosud hraje) při výběru místního episkopátu podstatnou roli. Vatikánské archivy nabízejí k této tématice poměrně dost materiálu.⁵

V poslední části knihy najdeme pasáže, jež jsou věnovány zejména logistickým otázkám nunciova působení (budova nunciatury a problémy zabezpečení jejího chodu po materiální stránce), každodennímu životu papežského vyslance, včetně zachycení jeho životních nákladů. Velkou pozornost autor soustředil po právu také na český okruh spolupracovníků nunciatury a na další diplomatický personál na pražské nunciatuře. Českému čtenáři jsou jeho jména vesměs neznámá. Přitom se mnohdy jednalo o významné duchovní a v případě Italů i o kuriální činovníky, kteří pak pokračovali v kariérách na důležitých místech. Významnou postavou byl zejména pozdější kardinál Giovanni Panico (1895–1962), který po odchodu z naší metropole v roce 1935 působil v mnoha zahraničních misích Vatikánu. Šmíd se snažil vysvětlit také význam nunciových cest po Československu a do Říma. Ty jsou však podle mého názoru vylíčeny příliš podrobně na úkor jiných témat, kterým se taková pozornost nedostala.

Práce zahrnuje období let 1920 až 1950. Kniha se tedy zabývá také obdobím války a situací po nástupu komunistického režimu. Tehdy byly v souvislosti s událostmi kolem čichoštského zázraku a s vystupňovanou proticírkevní perzekucí vzájemné vztahy na oficiální úrovni přerušeny na čtyřicet let. Pro období po roce 1939 již nemáme možnost zkoumat původní materiál papežské diplomatické provenience, autor proto vedle literatury využil zejména dokumenty z Archivu ministerstva zahraničí, či z německého fondu Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes.

5 Materiály z vatikánských archivů k této problematice využila například Jitka Jonová ve studii, jež se zabývala otázkou jmenování litoměřických biskupů (viz Jitka JONOVÁ, *Problematika jmenování a postavení biskupů německé národnosti v českých diecích pohledem Svatého stolce*, *Studia theologica* 16, č. 3, 2014, s. 133–147.)

Nové poznatky určitě přinese možnost detailního studia ve vatikánských archívech poté, co se otevřou například fondy z archivu Státního sekretariátu k válečným událostem. Díky nim bychom mohli lépe zdokumentovat vztah papežské politiky k situaci v protektorátu a především k Tisově administrativě na Slovensku. To je důležité zejména z hlediska objasnění válečné situace Svatého stolce i komplikací, které provázely opětovné navazování diplomatických styků mezi naší vládou a Vatikánem v době války a zejména po osvobození. Otevření archivů by mohlo vnést také více světla do otázek týkajících se reakce Vatikánu na protizidovskou perzekuci. Šmídovu knihu vhodně doplňuje příloha v podobě několika dokumentů z provenience vatikánských archivů, které přinášejí mimo jiné reflexe o stavu katolicismu i interakce církve a společnosti v meziválečném období.

Z metodického a koncepčního hlediska spočívá text Šmídovy knihy především v deskripci faktografických údajů. Autorovi však při ní často schází nadhled, který by ze sumy pramenných informací vytvořil syntetizující, souhrnněji pojatou interpretaci dějů. Syntetizující přístup bych ocenil zvláště pro základní charakteristiku moderního papežství po první světové válce. Doba mezi dvěma světovými válkami totiž vytváří důležitý předpoklad pro pozdější recepci modernizačních trendů ve vztahu církevních kruhů k moderní společnosti.⁶

Za pontifikátu papeže Pia XI. (1922–1939) najdeme mnohé ambivalence. Na jedné straně papež řídil církev v duchu totální podřízenosti centrálnímu vedení, na druhé straně ho obava z ideové infiltrace katolické věrouky vedla k tomu, že se rozhodně postavil proti oběma totalitním režimům, nacionálnímu socialismu i komunismu, přičemž odporoval rovněž italskému fašismu. Marek Šmíd zmiňuje na několika místech důležitost Katolické akce, ale dále tuto problematiku nerozvádí. Papežem propagovaná Katolická akce, ačkoli se jednalo o nepolitický typ angažovanosti věřících, se totiž výrazně promítla i do politického směřování katolíků, zejména intelektuálních elit a představitelů mládežnických uskupení.⁷

6 K tématu nároků papežství viz Yves CHIRON, *Pio XI. Il Papa dei Patti Lateranensi e dell' opposizione ai totalitarismi*, Milano 2006; Patrizio FORESTA, *Der „katholische Totalitarismus“*. *Katholizismus und Moderne im Pontifikat Pius XI.*, in: Manuel Franzmann – Christel Gärtner – Nicole Köck (Hrsg.), *Religiosität in der säkularisierten Welt. Theoretische und empirische Beiträge zur Säkularisierungsdebatte in der Religionssoziologie*, Wiesbaden 2006, s. 177–198. K šíření pokusů o teologickou obnovu během Piova pontifikátu viz Gerd-Rainer HORN, *Western European Liberation Theology 1924–1959. The First Wave*, Oxford – New York 2008. Nejnovější výsledky bádání k působení Pia XI. srov. *La Sollecitudine ecclesiale di Pio XI: alla luce delle nuove fonti archivistiche. Atti del convegno internazionale di studio*, Città del Vaticano, 26–28 febbraio 2009. A cura di Cosimo Semeraro, Città del Vaticano 2010.

7 Tématem politizace Katolické akce se zabývá kupříkladu německý historik Klaus Große Kracht působící na univerzitě v Münsteru. Viz Klaus Große KRACHT, *Von der „geistigen Offensive“ zur neuen Unauffälligkeit. Katholische Intellektuelle in Deutschland und Frankreich (1910–1960)*, in: Friedrich Wilhelm Graf – Klaus Grosse Kracht (Hg.), *Religion und Gesellschaft. Europa im 20. Jahrhundert*, Oldenburg 2007, s. 223–246; K. G. KRACHT, *Französische Katholiken vor der politischen Herausforderung: Die Katholische Aktion in Frankreich in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts*, in: Arnd Bauerkämper – Jürgen Nautz (Hg.), *Zwischen Fürsorge und Seelsorge. Christliche Kirchen in den europäischen Zivilgesellschaften seit dem 18. Jahrhundert*, Frankfurt

Autor si zde neklade hlubší otázky týkající se významu nových papežských strategií, které se uplatňovaly v meziválečné době. Nedostává se zde prostoru ani k vysvětlení, jak nuncius reflektoval kondici českého katolicismu. Chybí zde také propracovanější přístup k národnostním otázkám, které byly v mnohonárodním Československu mimořádně citlivou záležitostí. Závažnosti dopadů národnostní otázky na celkovou situaci československého státu však v knize podle mého soudu nebyla věnována adekvátní pozornost (je však třeba ocenit, že autor poměrně rozsáhle pojednal o česko-slovenském církevním stýkání a potýkání).

Ve druhé polovině třicátých let totiž navíc dochází k zásadním zvratům, jež ovlivňují vatikánskou politiku před vypuknutím druhé světové války. Vatikán totiž velmi ostře kritizoval nacionalizaci církevního spektra a vystupoval i proti pronikání nacistické ideologie do církevních řad. V prosazování těchto zásad hrál významnou úlohu také nuncius, protože československý stát měl v tomto ohledu specifické postavení vzhledem k početné německé minoritě. Detailnější pohled by si zasloužila taktéž druhá republika, vzhledem k tomu, jak se v pomnichovské atmosféře razantně měnily nejen politické, ale také ideové diskursy, protože katolicismus se do obsazení zbytku českého území nacisty v březnu 1939 stává důležitým segmentem nové státní i národní ideologie.

Určitý problém členění knihy představuje rovněž fakt, že se témata, autorem zvolená k analýze role papežského nuncia, překrývají. Nelze jednoznačně určit, jaké téma je náboženské a jaké politicko-sekulární, protože obě dvě sféry se nejen v Československu, ale i v řadě evropských zemí vzájemně prostupovaly a těžko je lze striktně ohraničit.

Přes zmíněné výhrady je možno označit práci Marka Šmída za velmi potřebný krok k prohloubení znalostí o československo-vatikánských vztazích. Šmídova zjištění se nedají omezit jen na církevní sféru. Vztah k nunciatuře ovlivňoval i politickou atmosféru československého státu, nalezneme v něm kulturní dopady i důležité intelektuální přesahy.

Jaroslav Šebek

Matthias GAFKE

***Heydrichs Ostmärker. Das österreichische Führungspersonal
der Sicherheitspolizei und des SD 1939–1945***

Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft 2015, 329 s., ISBN 978-3-534-73905-9.

Výzkum nacistických zločinů a holocaustu jako jejich nejvýznamnějšího jádra se dlouho zaměřoval na oběti pronásledování a vraždění, případně na byrokratický systém, v jehož rámci tato hrůza probíhala. Zhruba od poloviny devadesátých let 20. století (symbolická, nikoliv však iniciační pro to byla mezinárodní diskuse o Goldhagenově knize o Hitlerových ochotných popravcích) se pozornost stále více zaměřuje také na pachatele těchto zločinů.

a. M. 2009, s. 155–174. Z rakouského pohledu vyšla nedávno obsáhlá monografie od Niny Kogler, která je originální v tom, že vedle duchovního a politického aspektu postihuje také aspekt genderový (viz Nina KOGLER, *GeschlechterGeschichte der Katholischen Aktion im Austrofascismus. Diskurse – Strukturen – Relationen*, Wien–Berlin–Münster 2014).

